

piasi į tikinčiuosius veiksmazodžiais *prašyti, melsti*. Į bažnyčios tarnus kreipiamasi įvairiais liepiamosios nuosakos asmenimis, palyginti dažnai (ypač – „Formoje krikštijimo“) vartojant 3 asmenį. Neretai prašymas, adresuotas kunigams, reiškiamas suvestiniu tariniu.

Tikinčiųjų vardu paprastai kreipiamasi į Dievą, Jėzų Kristų, Šventąją Dvasią ir pan. Šiais atvejais prašymas dažniausiai reiškiamas įvairiomis leksemų *prašyti, melsti* formomis: esamojo laiko daugiskaitos 1 asmens forma *prašom* kartu su liepiamosios nuosakos formomis. Prašymui reikšti vartojamos ir įvairių veiksmazodžių liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens formos.

Dievo vardu į tikinčiuosius paprastai kreipiamasi liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmens forma, pabrėžiant asmeninį Dievo ir kiekvieno tikinčiojo santykį. Labai retai Dievo prašymas reiškiamas suvestiniu tariniu.

Prašymą reiškiančių liepiamosios nuosakos formų vieta sakinyje laisva. Jos gali būti ne tik dabartinei lietuvių kalbai būdingoje sakinio pradžios pozicijoje, bet ir jo viduryje ar gale. Tai sietina su tuo, kad didžioji dalis M. Mažvydo raštų – eiliuoti, taigi specifinis formų vartojimas rodo eiliuotos kalbos formavimosi ypatumus. „Formoje krikštijimo“ dažnai vartojamos 3 asmens formos rodo, kad jų vieta sakinyje taip pat buvusi laisva.

LITERATŪRA

Čepaitienė G., 1998, Prašymą ir liepimą reiškiantys lietuvių kalbos veiksmazodžiai. – *Linguistica Lettica: Latviesu valodas institūta žurnāls*, t. 2, 101–114.

DLKG, 1994 – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Vilnius: Mokslo ir encikl. leidykla.

Gervė M., 1964, Dėl vienos mandagumo konstrukcijos. – *Kalbos kultūra*, sąs. 7, 53–54.

Girdzijauskas J., 1966, Lietuvių eilėdara: Silabinės-toninės sistemos susiformavimas. Vilnius: Vaga.

Kučinskaitė A., 1985, Lietuvių kalbos etiketas. Vilnius: Mokslas.

Labutis V., 1994, Lietuvių kalbos sintaksė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, t. 2.

Paulauskienė A., 1994, Lietuvių kalbos morfologija. Vilnius: Mokslo ir encikl. leidykla, 1994.

Vaitkevičiūtė V., 1964, Kai kurios skatinimo rūšys ir jų reikšimo būdai lietuvių kalboje. – *Lietuvos TSR MA darbai*, ser. A. 1 (16), 219–226.

Valeckienė A., 1998, Funkcinė lietuvių kalbos gramatika. – V.: Mokslo ir encikl. leid. institutas, 1998.

Giedrė Čepaitienė

Šiaulių universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1998 m. birželio mėn.

Vilkaviškio šnektos kirčiuotų [ie], [uo] kiekybės santykiai

Jau gana seniai pastebėta, kad tvirtagaliai [ie], [uo] ilgsmi už tvirtapradžius: bendrinėje kalboje A. Tekorius (1972, 130) statistiškai apdorotais G. Daugirdaitės (1970, 55) duomenimis jų santykis siekia maždaug 1,17 : 1.

Pietinių vakarų aukštaičių [ie], [uo] dar nebuvo matuoti, todėl pabandyta tai padaryti, remiantis Vilkaviškio šnektos duomenimis. Tam tikslui iš atitinkamų žodžių buvo sudarytos minimaliosios poros (*dīēna* : *piēna*., *kaūda* : *piūoda*.) ir frazės su jomis, sumaišytos atsitiktine tvarka, įskaitytos į magnetofono juostą. Tyrėja atitinkamą frazę perskaitydavo, o 4 informantai kuo neutraliausne intonacija ir įprastiniu kalbos tempu ją pakartodavo po keletą kartų. Taip išvengta nenatūralios intonacijos, atsirandancios, kai informantai patys skaito parašytą tekstą¹. Vėliau įrašai iš magnetofono juostos perkelti į kompiuterio atmintį ir apdoroti specialia P. Kasparaičio kalbos garsų analizės programa „KALBAME“ (apie ją žr. Girdenis etc., 1995): iš žodžio, suleisto į kompiuterį, buvo išskirtas tiriamasis garsas, o jo ilgumą automatiškai matavo pati programa. Abejojamais atvejais matavimai buvo nesunkiai patikslinami, nes programa „KALBAME“ leidžia girdėti išskirtą ar pažymėtą segmentą, stebėti jo spektrogramą (Girdenis etc., 1995, 15–22).

Matavimų rezultatai apdoroti matematinės statistinės priemonėmis: apskaičiuotas aritmetinis vidurkis (\bar{x}), standartinis nuokrypis (s), variacijos koeficientas (v), 95% pasiskilijamasis intervalas, vidurkių skirtumo statistinis reikšmingumas ta pačia programa įvertintas Studento kriterijumi². Rezultatai pateikiami 1 lent.

1 lentelė. **Tvirtapradžiai ir tvirtagaliai** [ie], [uo]

Garsas	n	$\bar{x} \pm s$ (ms)	v (%)	\div (95%)	$t_a > t_p$
[ie]	14	141,1 \pm 23,1	16,4	127,7 \div 159,4	
[iē]	14	172,3 \pm 33,8	19,6	152,8 \div 191,9	$t_a = 2,86 > t_{0,01} = 2,78$
[úo]	14	140,4 \pm 39,3	28,0	117,8 \div 163,1	
[uō]	14	171,5 \pm 42,8	25,0	146,8 \div 196,2	$t_a = 2,00 < t_{0,05} = 2,06$

Iš lentelės matyti, kad tvirtapradis [ie] statistiškai patikimai trumpesnis už tvirtagalį [iē]; ne tokie patikimi (matyt, dėl didelio duomenų svyravimo) [uo] tyrimo rezultatai, bet ir šiuo atveju bendroji tendencija aiški³. Pabandžius sujungti abiejų sutaptinių dvibalsių tyrimo duomenis, gaunami visai aiškūs rezultatai (žr. 2 lent.): tvirtapradžiai sudėtiniai dvibalsiai tikrai trumpesni už tvirtagalius (santykiu 1 : 1,22).

¹ Tokiu metodu renkami norimi pavyzdžiai daugelio lingvistų darbuose (plg. I. Mažiulienė, A. Girdenio, A. Kazlauskienės darbus).

² Visi skaičiavimai buvo atlikti VU Bendrosios kalbotyros katedroje.

³ Reikšmingumą patikrinus Ms Excel programos TDIST funkcija, matyti, kad šių rezultatų skirtumo tikimybė vis dėlto siekia 94%.

Iš pirmo žvilgsnio vilkaviškiųjų sutaptiniai dvibalsiai atrodo trumpesni už tokius pat bendrinės kalbos dvibalsius⁴. Bet toks lyginimas kažin ar korektiškas, nes skirtumas galėjo (ir net turėjo) atsirasti todėl, kad bendrinės kalbos garsai buvo kerpami ne iš frazės, o iš izoliuotų žodžių – tokiais atvejais visi garsai būna ilgesni.

2 lentelė. Tvirtapradžiai ir tvirtagaliai sutaptiniai dvibalsiai (apibendrinti rezultatai)

Garsas	n	$\bar{x} \pm s$ (ms)	v (%)	+ (95%)	$t_a > < t_p$
[úo]+[iē]	28	141,1 ± 31,9	28,0	128,7 ÷ 153,4	
[uō]+[iē]	28	171,9 ± 37,9	25,0	157,2 ÷ 186,6	$t_a = 3,30 < t_{0,005} = 2,93$

Šis nedidelis eksperimentas rodo, kad sutaptiniai dvibalsiai bent jau kiekybės santykiais yra artimi ilgiesiems balsiams. O tai gali būti svarus argumentas sprendžiant pietinių vakarų aukštaičių [iē], [uo] fonologinės sudėties klausimą: jau dabar labai abejotinas atrodo, pavyzdžiui, J. Kazlausko (1966) bandymas vertinti šiuos garsus kaip ir kitus dvigarsius – laikyti juos fonemų junginiais.

LITERATŪRA

Daugirdaitė G., 1970. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sutaptinių priebalsių [iē] ir [uo] trukmė. – Kalbos garsai ir intonacija (Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga, t. 4). Vilnius: VPI, 55–71.

Girdenis A. etc., 1995. Lietuvių kalbos ir jos tarmių prozodinių reiškiniių ir fonemų alofonų analizė: Mokslinė ataskaita. Vilnius: VU.

Kazlauskas J., 1966. Lietuvių literatūrinės kalbos fonemų diferencinių elementų sistema. – Kalbotyra, t. 14, 73–81.

Tekorius A., 1972, [Rec. kn.]. Kalbos garsai ir intonacija. Vilnius: VPI, 1970. – Kalbotyra, t. 24 (1), 125–131.

Pakerys A., 1982. Lietuvių bendrinės kalbos prozodija. Vilnius: Mokslas.

Loreta Paulauskaitė

Vilniaus universitetas
Bendrosios kalbotyros katedra

Įteikta
1998 m. birželio mėn.

⁴ BK [iē]: [iē] = 296 : 280 ms, [uō]:[úo] = 311 : 298 ms. Žr. Pakerys, 1982, 42.